

Stappen langs de laatste bossen aan de noordelijkste boomgrens. Of: de toekomst van onze planeet

GUIDO DERAECK

Ben Rawlence, *De Boomgrens. Het laatste bos en de toekomst van de planeet*, Utrecht, Ten Have, 2022, 414 pp.

De klimaatverandering teistert grondig de biodiversiteit. Daarnaast worden her en der bomen gekapt en gaan hele bossen verloren. Niet enkel in het Hoge Noorden, ook bij ons. Boomplantacties via Natuur en Bos en Natuurpunt zijn dringend nodig. Het is dan ook schrijnend dat dat de door minister van omgeving Zuhair Demir tegen 2024 beloofde 4.000 hectare bijkomend bos (beplanting en bosuitbreiding) nooit zal lukken. Wel integendeel, amper een derde van de beoogde oppervlakte met nieuw bos zal gerealiseerd geraken, terwijl tegen 2030 zelfs 10.000 hectare vooropgesteld en beloofd was.

Ondertussen loont het de moeite om kennis te nemen met het onlangs verschenen referentieboek van de Britse boomgrenswandelaar en wetenschappelijk bos- en bomenonderzoeker Rawlence met als titel *De Boomgrens*, een beschrijving van wat hij noemt 'het laatste bos en de toekomst van de planeet'. Hij beschrijft erin hoe de afgelopen vijftig jaar de noordelijke sneeuwbossen in een snel tempo krimpen. Op deze (noordelijke planeet) grens worden de geologische effecten van klimaatverandering voor het eerst pijnlijk zichtbaar.

Rawlence neemt ons hiervoor mee langs de cruciale grenslijn — van Noorwegen naar Siberië, en van Alaska tot Groenland — om te laten zien wat de feitelijke huidige toestand van boom en bos is. Hij ontmoet er op zijn lange tocht wetenschappers en bewoners en beschrijft met hen evolutie en neergang van de bomen die hij met hen ontmoet. Dagelijks hebben zij met deze veranderingen te maken.

De wandelaar-auteur schetst een verontrustend toekomstbeeld voor al het leven op aarde, vandaag en in de toekomst. Naast bomen en bossen zijn bijzondere mensen — inwoners en wetenschappers — de hoofdpersonen in *De boomgrens*. Het boek is een uitvoerig relaas van zijn reis langs de boomgrens, waarbij hij onomstotelijk vaststelt dat de opwarming van de aarde al vergevorderd is. Ook dat de mens de omvang en de ernst ervan nog wel kan temperen, maar beslist niet zal kunnen stoppen, want de planeet waarop we 'dachten' te leven bestaat niet meer (p.344). Er zit een bijgedachte in de opdracht 'aan de bomen en al het leven dat in het bos thuis is.'

De boomgrens: de lange tocht van Schotland tot Groenland

Ben Rawlence beschrijft uitvoerig zijn lange tocht, waarin hij getuige is van de desastreuze toestand van de aarde: bomen verdwijnen, bossen worden kaalgeplukt voor landbouw en gletsjers gaan teniet. Zijn wedervaren beschrijft hij in zes hoofdstukken, elk met een specifieke inhoud: (1.) Het Zombiebos, (2.) De rendieren achterna, (3.) De slapende beer, (4.) De grens, (5.) Het bos in de zee en (6.) Tango met het ijs.

Het Zombiebos is zijn vertrekpunt bij de Schotse hooglanden, maar 'de kale heuvels van Schotland (zonder bomen haast) zijn zowel grafschrift als waarschuwing; dat is waar het commodificeren van de natuur toe leidt. (...) Wat gebeurt er met de boomgrens in een dergelijk verwoest landschap?' (p.26) En: 'opwarming van de aarde heeft hetzelfde effect als naar het zuiden reizen' (p.67).

Bij het tweede hoofdstuk, 'De rendieren achterna', heeft Rawlence Noorwegen bereikt. Hij bevindt zich aan de grillige kustlijn van Noorwegen, die de noordkust met de meest noordelijke bomen van Europa vormt en bedreigd is. Er is echter geen ruimte voor uitbreiding. De mensen en dieren die hier leven ervaren de snelle (klimaat) veranderingen met een mengeling van verwarring, ontkenning en paniek (p.72).

In het derde hoofdstuk, 'De slapende Beer', bereikt hij de Russische grens in Krasnojarsk. Van alle bossen in de wereld is de Russische taiga het grootste en het bestrijkt meer dan de helft van de Russische landmassa: het gaat om acht miljoen vierkante kilometer, twee continenten en tien tijdzones. En ja, het leven in Siberië met zijn steden, wegen en pijplijnen is gebouwd op de permafrost, die al aan het inzakken is, met alle gevolgen vandien. Een compleet nieuwe infrastructuur zal echt nodig zijn. Ook hier is de klimaatverandering de boosdoener.

Het vierde hoofdstuk heet gewoon 'De grens' en Rawlence beschrijft er zijn bos-en bomentocht naar Alaska in. Slechts negentig kilometer ondiep water scheidt Rusland van Alaska (Amerika). Het gebied wordt eigenlijk beschouwd als het verlengde van Oost-Siberië. De contracten voor olieboringen van de laatste jaren maken dat de structuur van

het oude leven van Alaska, zoals zelfvoorzienend leven, net als de permafrost fataal ondermijnd is. Ook hier is het verbijsterend vast te stellen hoe weinig ze beseffen dat de bomen afsterven. (p.211) Gezien de klimaatverandering heeft de klassieke boom, de spar, weinig kans om daar te groeien en de zomer door te komen. 'De negatieve gevolgen van de klimaatverandering doen zich allereerst voor in de natuur en minder voor de mensen omdat wij ons zogenaamd "aanpassen".'

'Als de ene soort lijdt, bloeit de andere', vertelt Carl Burger, burgemeester van de lokale nederzetting Huslia waar de inheemse bevolking van Alaska, de Koyukon, wonen.

Vanaf Canada: het echte hoge noorden

In het voorlaatste hoofdstuk, 'Het bos in de zee', gaat het over zijn bos-pelgrimstocht naar Canada in 2019. Hij gaat er onder meer op bezoek bij voor-aanstaande experts van het boreale woud. Tot veertig jaar geleden waren veel van de oceaanelden nog bebost, maar die zijn nu volgeplant met maisstengels ('pesticiden'). We weten nochtans dat de helft van Canada uit bos bestaat. Dat gold vroeger ook voor het grootste deel van de andere helft. De zuidelijke strook die wordt begrensd door de Hudson Bay is geleidelijk opgeslorpt door landbouw en industrie. Het huidige tempo is één procent ontbossing per jaar! Vooral voor de vele inheemse bewoners, die over enorme planten- en bomenkennis en wijsheid beschikken, is het een cruciaal probleem. Het noordelijke bos speelt bij het reguleren van het water, de lucht, de bodem, het klimaat en de voedingsbodem van de oceanen een belangrijke rol. Het nog onontgonnen potentieel van bomen is nochtans belangrijk om de wereld nu van voedsel en geneesmiddelen te voorzien. Een voorbeeld is de balsempopulier tegen hartfalen en tegen kanker. Volgens Canadese wetenschappers die hij er ontmoette, is hun 'boreale ook het laatste woud', en zo is er ook de gefundeerde kritiek op de Canadese staat, die de cultuur, de taal, de geschiedenis (en beschaving) van Inuit en Indianen laat verdwijnen en 'veranderen'.

Het zesde en laatste hoofdstuk, 'Een laatste tango met het ijs', gaat over Groenland. Rawlence start met het verhaal van een Deense inwijkeling

die beschreef dat toen hij als kind en jongere in Groenland opgroeide, bomen iets onbekends, iets vreemds waren. Hij ging later zelf tienduizenden bomen planten, zoals larksen, dennen, sparren en balsempopulieren. Dit groeide uit tot het *Arboretum Groenlandicum*, vandaag een jong bos met meer dan een kwart miljoen bomen.

Overdag kan het in de zomer in Groenland tot 25°C warm worden, maar door de nabijheid van het ijs zijn de nachten er altijd bijzonder fris. Belangrijker dan boomringen is het klimaatarchief, dat opgesloten zit in het prehistorisch ijs. Het is cruciaal om te kunnen inzien hoe het klimaat op aarde in het verleden is veranderd. Daarnaast is de snelheid waarmee de ijskappen smelten bepalend voor wat er nog staat te gebeuren.

Er zijn twee grote ijskappen op de planeet, een op Antarctica en een op Groenland, maar het ijs smelt hier veel sneller dan op Antarctica. (p.311) De reden dat er in Groenland buiten het Arboretum geen bomen zijn, is niet dat het er te koud is, maar dat er nooit zaad was. Vegetatieve veranderingen duren duizenden jaren. Bij de huidige opwarming van de aarde duurt het lang voor ecosystemen zich aanpassen. En Groenland is nog steeds bezig met een inhaalslag na de laatste ijstijd. Groenland is nu opnieuw een proeftuin voor de ineensstorting van de beschaving, nadat de Vikingenkolonie er in 1420 ten onder ging. Groenland is een kritisch refugium voor boreale soorten en heeft daardoor een mogelijke sleutelrol voor een 'wereldbos' dat kan ontstaan. (p.329) 'De tango die het ijs en de bomen met elkaar dansen' heeft de planeet miljoenen jaren afgekoeld.

'De opwarming van de aarde verstoort anderzijds de meest essentiële functies van de aarde die wij en andere soorten nodig hebben om te overleven: de ademhalingscycli, de levenspulsen. Deze pulsen zijn de hartslag van de planeet.' (p.338) De kettingreactie is op gang gebracht, de zeespiegel kan vijf meter stijgen, de vraag is hoe snel het ijs zal smelten.

Epiloog

Een bos is geen statisch ding, maar een voortdurend evoluerend mozaïek van soorten die met

elkaar, de atmosfeer en het klimaat in verband staan. Rawlence' reizen langs de boomgrens maken duidelijk dat de opwarming van de aarde al ver gevorderd is en dat de mens de ernst ervan wel nog enigszins kan temperen, maar niet stoppen. Een positievere interpretatie van de relatie tussen de mens en zijn habitat kan nog enig perspectief bieden. Bomen en mensen leven in dezelfde klimaatniche, dat maakt dit verhaal duidelijk. De biodiversiteit kan ten bate van de mens bevorderd worden in plaats van vernietigd.

Ook stelt het boek: het kapitalisme vervreemdt en verhandelt de natuur om de mens in een consumment te veranderen, het vervreemdt en verhandelt ons mensen zelf ook. Onze aandacht is hierdoor afgeleid van de biosfeer; de menselijke breuk met de natuur is eigenlijk recent. De boomgrens heeft onze wereld wel bewoonbaar gemaakt: bomen vormen zelfs de basis van de moderne geneeskunde, ze zuiveren de lucht en desinfecteren de atmosfeer. Een nieuwe relatie met de aarde is broodnodig; de (r)evolutie begint, precies zoals het boek en de boomgrensreis, met een lange wandeling door het bos. 'We moeten leren denken als een bos.' (p.350) De voorlopige slotsom: het bos is volgens de auteur een zee van mogelijkheden, een oneindig experiment in co-evolutie. Het Antropoceen is nog maar net aangebroken en het zal nog lang de aarde beheersen.

Na de eigenlijke en uitvoerige tekst van het verhaal eindigt de auteur met een interessant geïllustreerd 'glossarium van bomen' van Els (*Alnus*), over Berk (*Betula*) tot Populier (*Populus*) en Wilg (*Salix*). Mooi meegenomen voor (niet-)kenners.

Slotoverweging: een breed gedragen klimaatbeweging met ondersteuning van geëngageerde klimaatactivisten is levensnoodzakelijk.